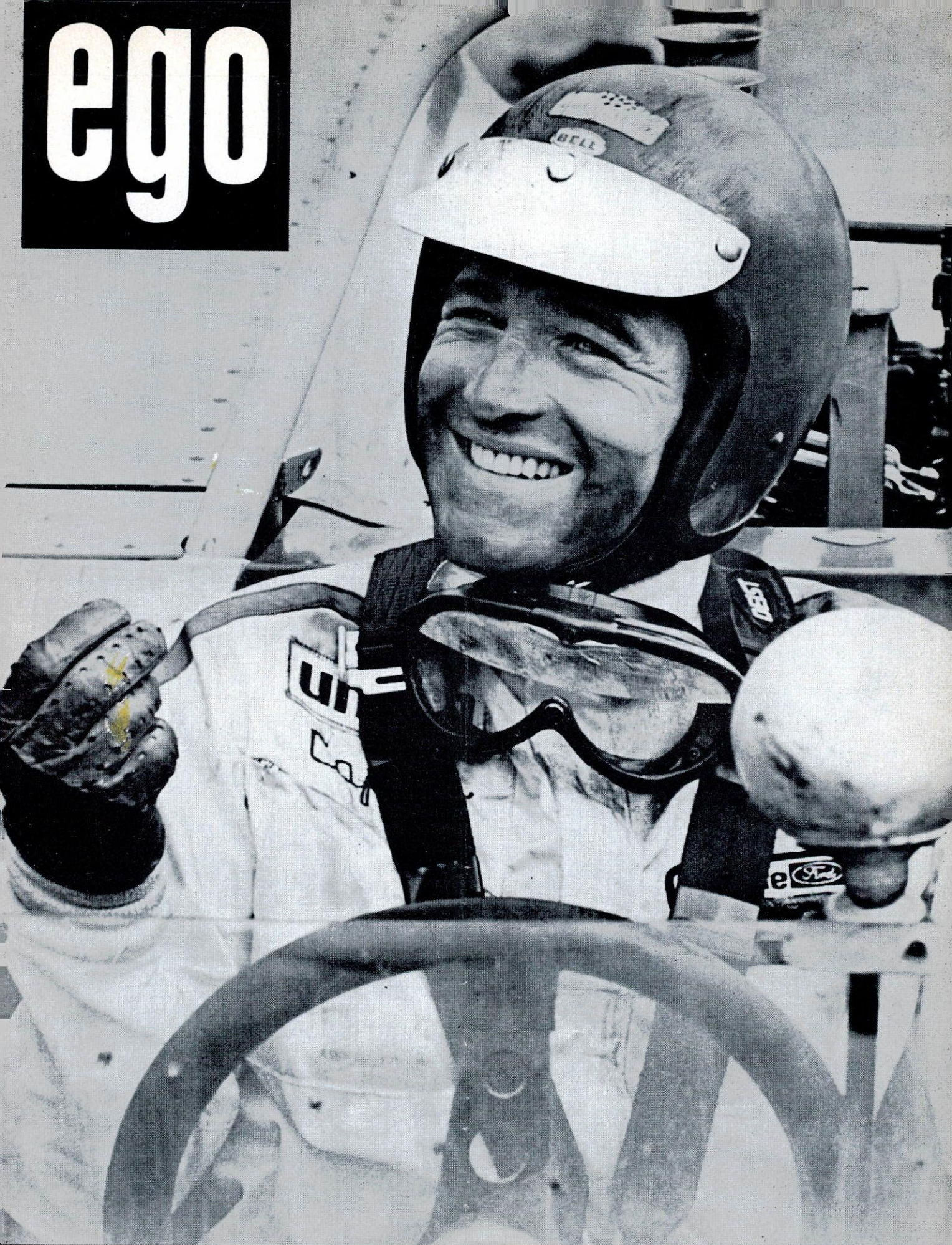

ego

DEZE MAAND

Bert Vuijsje : Jazz Behind the Dikes? Pag. 3

Peter Morée : Rachel, Rachel en Winning. Pag. 6 en 7

Wim Jesse : Stien Kaiser een laatbloeier. Pag. 9

Raadslieden

Het verheugt mij bijzonder de lezers te kunnen meedelen dat de minister van defensie ons heeft toegestaan opnieuw twee raadslieden voor benoeming voor te dragen. Dat is, uiteraard, gebeurd. De twee mensen die ons corps komen versterken zijn: H. Grim uit Haaften en M. Dekkinga uit Leiderdorp. De eerste zal op het moment dat u dit leest waarschijnlijk al in dienst zijn, de tweede zal op 1 mei a.s. kunnen beginnen. De heer Grim was tot nu toe op het Coornherthuis als cursusleider werkzaam en zal dus bij velen van onze deelnemers geen onbekende zijn, de heer Dekkinga was tot nu toe als beroepsmilitair (1e luitenant) werkzaam.

Soms merk ik wel eens dat men wat vreemd opkijkt als men hoort dat wij beroepsmilitairen als raadsman in dienst nemen. Een enkele keer gaat die verwondering dan gepaard met een verheugd 'wel, wel!', een andere keer met een wat wrevelig 'nou, nou!'

Noch, voor het een noch voor het ander is overigens enige reden. Wij stellen uiteraard aan beroepsmilitairen dezelfde eisen als aan ieder ander. Men moet een voor dit vak voldoende opleiding hebben genoten (dat betekent o.a. het diploma behaald hebben van het Humanistisch Opleidings Instituut dat in drie jaren opleidt tot raadsman) en de persoonlijke bekwaamheid en instelling hebben om dit werk te kunnen doen. Daarbij kan het feit dat men een aantal jaren als beroepsmilitair heeft gewerkt zowel ten gunste als ten ongunste werken.

Ten gunste kan het werken omdat men het apparaat en de verhoudingen daar binnen uit eigen ervaring kent, ten ongunste werkt het als men zich niet of onvoldoende los kan maken van de mentaliteit die de beroepsmilitair als regel kenmerkt (dit laatste is niet als onvriendelijkheid bedoeld tegen de beroepsmilitairen, het lijkt mij eenvoudig een feit dat de wijze van benaderen van mensen bij beroepsmilitairen anders is dan bij geestelijke verzorgers).

Men kan zich ervan verzekerd houden dat wij in het langdurige contact dat wij met kandidaat-raadslieden hebben ons er terdege van vergewissen hoe het met een en ander is gesteld.

De heer Grim wordt onze tweede raadsman in Duitsland. De heer Stuyver, die reeds twee jaar in Duitsland werkt, en daar een veel te omvangrijke taak heeft, gaat zijn werk nu beperken tot voornamelijk Seedorf en Hohne, wat ook zeer wenselijk is i.v.m. de nieuwe wijze van werken waarmee men daar bij de geestelijke verzorging experimenteert. De heer Grim gaat zich dan richten op de verschillende onderdelen van de luchtmacht die in Duitsland zijn gelegd.

De heer Dekkinga zal onze kracht in het westen van het land moeten versterken. Daar dreigde zich langzamerhand een ramp te voltrekken. De raadsman H. Schonk die vanuit Amsterdam de provincies Noord- en Zuid-Holland en een deel van Utrecht bewerkte is in een onmogelijke positie terecht gekomen. Bij zijn bureau zijn nu in dit gebied meer dan twaalf honderd deelnemers aan de humanistische geestelijke verzorging ingeschreven. Het zal een ieder wel duidelijk zijn dat dit een onmogelijke, en onaanvaardbare, positie is. Dit gebied zal dus op de een of andere wijze in tweeën moeten worden gedeeld en de helft zal dan aan de heer Dekkinga als werkterrein worden aangewezen.

Nu de heer Grim als raadsman in de strijdkrachten gaat werken verliezen we hem dus als cursus-leider in het Coornherthuis. De heer W. Hey uit Amersfoort is per 1 februari in deze functie benoemd.

Met dit al is ons corps toch wel op belangrijke wijze uitgebreid, er werken, als het bovenstaande is gerealiseerd, twaalf raadslieden in de strijdkrachten en twee in het Coornherthuis, een totaal dus van veertien.

Wij zijn de minister van defensie dankbaar dat hij deze uitbreiding heeft mogelijk gemaakt, we zullen ons best doen om de uitbreiding van ons aantal ten goede te laten komen aan de kwaliteit van ons werk.

H. LIPS

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

Nr. 2, februari
9de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:

*Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 - 2878*

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

*Paul Newman achter het stuur van
zijn bolide. In Winning speelt hij
een opvallende rol. Peter Morée
bespreekt deze film op de pagina's
6 en 7.*

Jazz behind the dikes?

JAZZ

'Jazz in Nederland, dat is niets anders dan Charlie Parker en Archie Shepp op platen die je in de winkel koopt en thuis afdraait. Ja, ik weet het er is een *Stichting Jazz in Nederland*, die houdt zich bezig met mensen die zeggen of van wie men denkt dat ze jazzmuziek maken. Maar het is een treurig misverstand.'

Deze krachtige uitspraak deed pianist Misha Mengelberg, die beschouwd wordt als een van de begaafde Nederlandse jazzmusici, eind vorig jaar in een interview met de Volkskrant. Naar uit de rest van het interview bleek, wilde Mengelberg met zijn provocatieve woorden vooral benadrukken, dat zwarte Amerikaanse jazzmusici als Shepp en Parker voortkomen 'uit een zeer specifieke sociale situatie, uit een zeer specifiek geografisch milieu en uit een zeer specifiek pakket van tradities.'

Daarentegen, aldus Mengelberg, komen de leden van de Nederlandse Instant Composers Pool bijvoorbeeld voort uit 'Brahms, de operette, draaiorgels, de violist bij het Centraal Station, Webern, een ander pakket dus.'

En niet uit Shepp en Parker? wilde de interviewer weten. Mengelberg: 'Ja, óók uit Shepp en Parker. Ons pakket omvat tevens het hunne, hoop ik.'

Daarmee is de situatie van de eigentijdse Nederlandse jazzmusici kernachtig gekarakteriseerd. Zich maar al te zeer bewust van het feit, dat hun culturele 'wortels' radicaal verschillen van de 'roots' van de zwarte Amerikanen, en dat het daarom artistiek zinloos en zelfs oneerlijk is om al spelende te proberen toch in de huid van een Afro-Amerikaan te kruipen, zoeken de Nederlandse instant componisten behoeftig hun weg tussen twee polen: enerzijds de Amerikaanse jazz, die ondanks alle culturele verschillen op veel Westeuropese blanken een onweerstaanbare aantrekkingskracht uitoefent; en aan de andere kant de Westeuropese muziek-traditie, die zij als Nederlanders nu eenmaal met de paplepel ingegoten hebben gekregen.

Signatuur

De muziek die de laatste jaren uit dat krachtveld te voorschijn komt, is niet altijd even bevredigend, maar toont wel bijna steeds een persoonlijke signatuur. Het is Nederlandse (Westeuropese) muziek gespeeld door Nederlandse (Westeuropese) musici, die een warme belangstelling voor de Amerikaanse jazz hebben, maar er niet voor voelen om zich te beperken tot het imiteren van Afro-Amerikaanse grootheden.

Vijftien jaar geleden stonden de zaken er in het Nederlandse jazzwereldje nog heel wat simpeler voor. De jazzmusici uit die tijd hielden zich niet bezig met cultuurfilosofische overwegingen, maar probeerden eenvoudig 'net zo goed' te spelen als hun Amerikaanse voorbeelden.

De enige discussie die toentertijd door

de jazzmensen werd gevoerd, concentreerde zich op de vraag of aan East Coast dan wel West Coast Jazz de voorkeur moest worden gegeven. In hoeverre het zinvol was dat Nederlandse musici zich op die manier volstrekt beperkten tot het spelen van tweedehands muziek, vroeg vrijwel niemand zich af.

Tussen 1955 en '57 werden de prestaties van onze jazzmensen achtereenvolgens vastgelegd op drie 'Jazz Behind the Dikes' langspeelplaten. Bij de verschijning van elk daarvan werd wel door enkele jazz-scribenten verklaard, dat 'de Nederlandse jazz nu eindelijk volwassen was geworden' en dat 'onze jongens zich nu volledig konden meten met hun Amerikaanse collega's.'

Harde uitspraken

Er waren steeds harde uitspraken van Amerikaanse recensenten voor nodig om het Nederlandse jazzwereldje terug te brengen tot de werkelijkheid. Zo schreef Nat Hentoff in 1957 in het blad *Down Beat* over de tweede Dikes-LP: 'De uitvoeringen zijn competent, maar ze missen elke originaliteit en tonen nog geenszins 'een individuele en kenmerkende manier van aanpakken,' zoals de hoes beweert. Ik zie geen enkele reden om deze plaat aan te bevelen, behalve dan voor hen die heel erg nieuwsgierig zijn naar Nederlandse jazz.'

En John S. Wilson heeft het in zijn boek 'The Collector's Jazz: Modern' naar aanleiding van de prestaties van de Wessel Ilcken Combo op diezelfde LP over 'een dunne, waterige versie van de moderne jazz.'

Na meer dan tien jaar kunnen de Nederlandse jazzliefhebbers opnieuw kennis nemen van dit stukje vaderlandse jazz-geschiedenis. Philips bracht een goedkope cassette met twee LP's uit, waarop een selectie uit de drie Dikes-platen plus een viertal vocale opnamen van Wessel Ilcken te vinden is ('Jazz Behind the Dikes 1955-57', Philips H-72-BG-221).

De hernieuwde confrontatie met deze muziek uit de jaren vijftig leidt niet tot erg opwekkende conclusies. De dominerende West Coast-invloed die uit het merendeel van de opnamen spreekt, maakt deze vertolkingen in 1970 nog maar moeilijk verteerbaar. De echte West Coast uit Californië heeft de tand des tijds al nauwelijks kunnen weerstaan, dus laat staan deze zelfs vaktechnisch soms nog matige imitaties.

Het werk van pianist Rob Madna heeft de jaren nog het beste overleefd, maar ook hij voegt toch nauwelijks iets persoonlijks toe aan het Bud Powell-Horace Silver-idioom dat hij beoefent. Naast Madna is drummer Wessel Ilcken een van de weinigen op deze LP's, die het Amerikaanse niveau benadert en die zich had kunnen ontwikkelen tot een musicus van internationaal niveau. Il-

kens carrière werd echter door zijn overlijden in juli 1957 (twee maanden na de opname van zijn vier vocals) voortijdig afgebroken.

Als we nagaan waar de 'sterren' van Jazz Behind the Dikes 15 jaar later terecht zijn gekomen, zien we een veelzeggend somber beeld ontstaan. Madna speelt tegenwoordig slechts incidenteel en is de laatste jaren nog maar een schaduw van de swingende muzikant uit de jaren vijftig.

Te commercieel

Herman Schoonderwalt, Toon van Vliet en Rudy Brink hebben een bestaan gevonden in het (nauwelijks jazzy) werken voor radio en tv. De broers Van Rooyen en Rob Pronk verdienen nu een dikbelegde boterham met commerciële muziek in West-Duitsland. Tony Vos produceert tegenwoordig voornamelijk pop-platen.

En zelf Piet Noordijk, die in de eerste helft van de jaren zestig een tijd lang op wereldniveau musicceerde, is sindsdien teruggevallen tot de routine van het studiowerk.

Voor al deze musici was de jazz kennelijk niet meer dan een jeugdige bevliesing, die met het verliezen van de wilde haren plaats moest maken voor lucratiever bezigheden. En misschien is dat ook wel het meest essentiële verschil tussen de Nederlandse jazzmensen uit de jaren vijftig en hun zwarte Amerikaanse voorbeelden: die laatsten hadden niet de mogelijkheid om zich via goedbetaald studiowerk aan de ontberingen van het jazz-bestaan te onttrekken, zodat alleen al daardoor de jazz voor hen een levensnoodzaak bleef.

BERT VUIJSJE

MISHA MENGELBERG

In ons eerste artikel (januari-nummer) hebben we het eerste deel van het in de titel genoemde boek van Andries de Jong de revue laten passeren. We willen nu het laatste deel onder de loupe nemen. Dit laatste, derde, deel beslaat een kleine dertig bladzijden en wil een aantal suggesties geven om tot een meer democratische herstructurering van de strijdkrachten te komen. De Jong is er zich wel van bewust dat veranderingen in de strijdkrachten niet zo eenvoudig te realiseren zijn. Hij heeft niet zo veel vertrouwen in een modernisering van de militaire opleidingen, het is hem opgevallen dat jonge officieren die van de gemoderniseerde Koninklijke Militaire Academie komen vaak conservatiever en conformistischer zijn dan hun oudere collega's. De noodzakelijkheid om zich, terwille van hun carrière, in te voegen in het bestaande autoritaire systeem, geeft hun ook nauwelijks een andere mogelijkheid. Het systeem, meent De Jong, is te gesloten om uit eigen beweging tot een adequate ontwikkeling te komen, het is daarom van essentieel belang, dat de pogingen die van binnenuit ondernomen moeten worden van buitenaf worden ondersteund.

De Jong stelt dit scherp als hij schrijft:

'Het is noodzakelijk, dat er in het leger een sociaal-wetenschappelijk onderzoek plaatsvindt naar het functioneren van de krijgsmacht. Een dergelijk onderzoek moet als uitgangspunt genomen worden voor het plannen van structurele verandering. Alleen dan kan op verantwoorde wijze de situatie verbeterd worden. De tot nu toe gevolgde lijn, waarbij het ministerie op ondeskundige wijze nieuwigheden invoert, zoals dat het geval is met de oprichting van de contactcommissies (een soort informeel overleg tussen commandant en ondergeschikten) is onacceptabel.'

De Jong is ervan overtuigd dat bij een dergelijk onderzoek zal blijken dat in de strijdkrachten de sociale verantwoordelijkheden naar het tweede plan worden geschoven. Hij wijst erop dat de strikt militaire doelstelling zodanig domineert dat van een werkelijke pedagogische, psychologische en sociale aanpak veel te weinig terecht komt. Voor sociologen, psychologen, andragologen, maatschappelijke en culturele werkers is het leger volkomen onaantrekkelijk, in het leger zijn voor hen geen toekomstperspectieven want alles is volkomen ondergeschikt aan het militaire.

Om de schrijver maar weer letterlijk te citeren:

'Het zou niet meer dan normaal zijn, wanneer in een dergelijke grote organisatie teams van sociaal-wetenschappelijke medewerkers waren, die zich voortdurend bezighouden met het functioneren

van de krijgsmacht in sociaal opzicht. Kazernes van meer dan 2500 man moeten het stellen met één of twee voorlichtingsofficieren, die een opleiding gehad hebben van drie maanden, met een handjevol geestelijken en pas afgestudeerde artsen en met de veronderstelling, dat de commandant het goede voorbeeld geeft'.

Wie nu uitroept dat De Jong toch ongelijk heeft want dat er een sociale dienst in het leger is, dat er psychologen zijn enz., die hoort te bedenken dat deze diensten en mensen zich zeker niet bezighouden met de taak die De Jong als de voornaamste omschrijft: wetenschappelijk onderzoek naar de sociale herstructureringsmogelijkheden van de militaire samenleving.

Ik vrees dat De Jong gelijk heeft dat een dergelijk wetenschappelijk onderzoek door deskundigen nog nooit heeft plaatsgehad.

De schrijver formuleert het in dezelfde bladzijden ook nog anders:

'De autoritaire, patriarchale ethiek zal plaats moeten maken voor een democratische, het traditioneel bepaalde voor een doelmatige, wetenschappelijk gefundeerde opzet. Alleen dan kan de kloof tussen dienstplichtige legerorganisatie en samenleving overbrugd worden.'

Geestelijke verzorging

'Bij die overbrugging faalt echter niet alleen de krijgsmacht. Vooral ook de geestelijke verzorging en met name de protestantse en katholieke geestelijke verzorging blijven hier ernstig in gebreke. Tot nu toe dekt de geestelijke verzorging het falen van de krijgsmacht. Het is bijzonder triest dit te moeten constateren.'

Immers de geestelijke verzorging staat in principe onafhankelijk t.o.v. de krijgsmacht. Zij kan een eigen belangrijke functie vervullen en dat gebeurt niet. De opmerking van een overste: De geestelijke verzorging vervult een nevenfunctie van de krijgsmacht, dekt de werkelijkheid.'

Zo begint Andries de Jong in dit deel van zijn boek het hoofdstuk over de geestelijke verzorging.

Verderop, er meer de humanistische geestelijke verzorging in betreffend, zegt hij:

'Het is ook een indicatie, dat steeds meer kritische soldaten zich van de geestelijke verzorging distantiëren, of naar de humanistische geestelijke verzorging gaan, want deze groep maakt wellicht nog een uitzondering op de regel. De humanistische geestelijke verzorgers opereren nog maar kort in de krijgsmacht en op enkele uitzonderingen na staan zij bijzonder kritisch tegenover de krijgsmacht. Mijns inziens doet echter ook de humanistische geestelijke verzorger nog

te lief. Eén van hen wees mij erop dat de tegenwerking zo al bijzonder groot is. Dat begrijp ik. Is dat echter wel een probleem? Is er wel een andere weg? Ik geloof van niet. De mate waarin de geestelijke verzorging weerstanden ontmoet, is in de huidige krijgsmacht wellicht een indicatie dat men zich niet geconformeerd heeft en bereid is fundamentele, structurele problemen aan te pakken. De humanistische geestelijke verzorging heeft waarschijnlijk nog de mogelijkheid haar functie waar te maken. Van de katholieke en vooral van de protestantse geestelijke verzorging weet ik het niet. Ik betwijfel het, ook al zijn er geestelijke verzorgers die met veel moed hun verantwoordelijkheid proberen waar te maken'

Tot zover de schrijver over dit punt. Ik heb behoefte er een enkele kanttekening bij te maken. Ik onderschrijf de mening van De Jong dat de geestelijke verzorging zich in het algemeen te veel conformeert met de krijgsmacht (het onderscheid dat hij daarbij maakt tussen godsdienstige geestelijke verzorging en de humanistische laat ik daarbij gaarne ter beoordeling van de lezers). De geestelijke verzorgers zijn zeker niet door de kerken en het Humanistische Verbond de strijdkrachten ingestuurd met de vooropgezette bedoeling om kritiek uit te oefenen op de strijdkrachten. Zij zijn gestuurd om, hoe kan het anders, geestelijke verzorging te geven aan hen die dat wensen.

In luchtledige

Maar die geestelijke verzorging moet natuurlijk worden gegeven in de situatie waarin de militair staat d.w.z. in de context van de militaire samenleving. Een geestelijk verzorger die een ernstig zieke wil helpen met terzijdestelling van alles wat met het ziekenhuis en het ziekte-proces te maken heeft komt natuurlijk volkomen in het luchtledige te hangen en zijn hulp zal waarschijnlijk weinig baten (het vorenstaande houdt natuurlijk niet in dat men met een zieke uitsluitend over zijn ziekte mag spreken).

Wie geestelijke verzorging wil geven aan mensen die militair zijn zal de bereidheid moeten hebben zich ernstig te verdiepen in de militaire situatie. En hij zal dat vooral kritisch moeten doen omdat hij zich voortdurend heeft af te vragen in hoeverre die militaire situatie zelf tot moeilijkheden leidt voor de mensen die hij terzijde wil staan. Wie zich onkritisch gedraagt tegenover de krijgsmacht d.w.z. wie zich daarmee onkritisch conformeert staat waarschijnlijk zich zelf als geestelijk verzorger in de weg. Hij is voor de mensen die hij wil helpen, ook al doet hij dat met de beste bedoelingen, niet langer geloofwaardig. Daar schuilt de vertrouwenscrisis tussen

geestelijke verzorgers en bewuste militairen, waarover De Jong schrijft.

Daartegenover is slechts één remedie! De geestelijk verzorger moet zich kritisch opstellen! Niet omdat hij de opdracht heeft het militair apparaat te kritiseren maar omdat zijn ambt geen andere dan een kritische houding toelaat. Hij zal daarom niet alleen kritisch moeten zijn tegenover het apparaat waarbinnen hij werkt maar ook en vooral tegenover zich zelf en tegenover de mensen die zich aan zijn verzorging toevertrouwen. Hij zal zich voortdurend moeten afvragen of hij door zijn houding de militairen met wie hij te maken krijgt in de weg staat of stimuleert bij hun ontwikkeling tot zelfstandige, vrije en verantwoordelijke mensen.

Als hij daarbij tot de conclusie komt dat het apparaat en het systeem inderdaad belemmeringen vormen voor de vrije en verantwoordelijke ontwikkeling van mensen dan zal hij niet mogen nalaten zijn kritiek openhartig en duidelijk te laten horen. Daarbij behoeft natuurlijk een zekere tact en wijsheid niet achterwege te blijven maar voorop staat dat de kritiek dan onverbloemd en duidelijk moet worden overgebracht.

Trouwens, maar dat is al gezegd, die kritiek behoeft geen éénrichtingsverkeer te zijn naar de kant van het apparaat en het systeem. Even onverbloemd en duidelijk zal de geestelijk verzorger de militairen moeten kritiseren die zijn mogelijkheden tot zelfstandigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid verzuimt. Dat de tekortkomingen en frustraties in de strijdkrachten alleen de schuld zouden zijn van apparaat en systeem is natuurlijk ook niet waar. Ik hoop op deze wijze, met enkele trekken, de positie van de geestelijk verzorger, zoals ik die zie, te hebben geschetst.

Hervormingen

De Jong geeft dan verder enkele suggesties voor hervorming in de strijdkrachten. Men moet al lezende in de gaten houden dat De Jong geen standaard-werk over democratisering in de strijdkrachten heeft willen schrijven maar slechts een bescheiden bijdrage heeft willen leveren. Er komen dan ook nog eens suggesties in voor die allerlei vragen opwerpen maar ook dat is een verdienste van het boek, althans voor de kritische lezer.

Als belangrijkste suggestie beschouw ik de gedachte dat in de strijdkrachten veel nauwkeuriger onderscheid zou moeten worden gemaakt tussen wat De Jong aanduidt met de woorden: oefensituatie, werksituatie en leefsituatie.

De huidige situatie is dat de militair (en dat geldt vooral voor de dienstplichtige militair die voortdurend in of bij de kazerne is) vierentwintig uren per dag onder militair bevel staat. Iedere opdracht die hij krijgt is in principe een

dienstbevel en eveneens in principe staat hij met zijn hele hebben en houden onder dat dienstbevel. Dat betreft niet alleen zijn werk, maar ook de tijden waarop hij thuiskomt en eet, wat hij op zijn kamer al of niet mag ophangen, wat hij wel of niet mag lezen, wat hij eet of niet eet, hoe hij zijn kast moet inpakken, hoe hij zijn lakens en dekens moet vouwen, hoe hij spreekt of niet spreekt, hoe hij groet en niet groet, hoe hij zijn haar en nagels onderhoudt, hoe hij zijn tanden poetst enz. enz.

Het oefenen, het werken en het leven is onder het dienstbevel tot één grote brij samengeklonterd, een militair kan acht dagen licht arrest krijgen omdat hij zijn wapen verkeerd gebruikt maar ook omdat hij zijn haar verkeerd onderhoudt of omdat hij de veters van zijn schoenen los heeft hangen.

Protest terecht

Het is tegen deze situatie dat De Jong, m.i. terecht, protesteert. Natuurlijk zullen er in de diensttijd een aantal uren zijn waarin men bezig is met oefening d.w.z. met de voorbereiding op de eventuele gevechtssituatie. Dat in deze uren het militaire bevel geldt aanvaardt ook De Jong. Maar er zijn ook een heel aantal gewone 'werk'uren, waarin men wagens schoonmaakt en repareert, onderhoud verricht, theorie-lessen ontvangt enz. enz. Waarom zou in deze uren niet de gewone 'bedrijfsfeer' kunnen gelden d.w.z. dat er ook dan natuurlijk een opdracht gegeven kan worden van de functioneel hogere naar de functioneel mindere maar zonder dat daaraan alle konsekventies verbonden zijn van het militaire bevel?

En dan is er vooral ook nog de leefsituatie d.w.z. de uren dat de militair vrij is van werk en oefening. Waarom, stelt De Jong, zou dan eigenlijk nog iets anders moeten gelden dan een huishoudelijk reglement van orde, zoals je die ook in bedrijven of scholen kunt vinden? De verhouding meerdere-mindere behoort dan in het geheel niet meer te bestaan. We hebben over dit punt nogal uitgeweid omdat we van mening zijn dat in deze gedachte de sleutel ligt voor het opheffen van vele frustraties en conflicten. Er komt natuurlijk wel het een en ander bij kijken, zo zal het in de lijn van de gedachte liggen om voortaan eetverblijven en logiesverblijven voor militairen buiten de kazernepoort te bouwen, waar dan ook een niet-militaire vrijheid van handelen zou moeten bestaan.

Ik hoor daarbij de waarschuwingen al dat de militairen daarbij natuurlijk uit de band zullen springen. Dat geldt alleen voor hen die menen dat jonge mensen slechts door harde maatregelen tot normaal gedrag te brengen zijn. Ik geloof daar niets van. Het feit trouwens dat in de militaire tehuizen waar toch als regel weinig leiding aanwezig is het

maar zelden voorkomt dat militairen uit de band springen en dat dat daar zeker niet vaker gebeurt dan in de kazerne is een zekere indicatie.

Verder spreekt De Jong in zijn suggesties o.a. over het instellen van 'personeelsraden' die o.a. tot taak zouden krijgen de straffen te bepalen die militairen worden opgelegd.

In een dergelijke raad zouden zowel militairen zitting moeten hebben als een jurist, een verdediger van de soldaat en iemand die een sociaal-wetenschappelijke opleiding heeft gehad, bij voorbeeld een maatschappelijk werker'

'Essentieel is, dat de almacht van de commandant beperkt wordt en beslissingen omtrent straffen niet door één man worden genomen, die bovendien nog betrokkene is ook. Door middel van een personeelsraad zou een soldaat meer vertrouwen kunnen krijgen in de rechtvaardige toedeling van straffen. Dan zou ook de commandant gedwongen zijn aandacht te schenken aan betere methoden om iemands medewerking te verkrijgen.'

Natuurlijk kan men vragen stellen! Hoe zullen deze personeelsraden in de praktijk lopen? En wie zweert bij het huidige systeem zal wel bij voorbaat vinden dat het niet kan.

Het is mijn overtuiging dat het democratiseringsproces in de strijdkrachten eerst een werkelijke kans krijgt als men op een moderne en stoutmoedige wijze over de konsekventies durft na te denken. Alle tot nu toe genomen maatregelen betekenen toch niet zoveel meer dan een handhaving van het oude systeem met een zekere verzachting.

Er zijn er die dat allemaal al veel te ver gaat. Ik weet dat. Maar gelukkig zijn er ook mensen die begrijpen dat de strijdkrachten niet wereldvreemd kunnen achterblijven bij maatschappelijke ontwikkelingen die onontkoombaar zijn en die, en daarom gaat het, bij een goede uitwerking meer mogelijkheden bieden tot een vrij en verantwoord mens-zijn. Voor beide groepen zou het goed zijn om het boek van Andries de Jong eens te lezen.

Tenzij men meent dat zo'n gewone dienstplichtige militair toch niets bijzonders te vertellen kan hebben.

Maar met die opmerking heeft men zich zelf dan wel ingedeeld!!!

H. LIPS

*Andries de Jong
Minderen, meerderen, mensen.
Uitgeverij Bosch en Keuning
N.V., Baarn.*

FILM

RACHEL, RACHEL EN WINNING

BIJ DE FOTO'S:

Rechts: Temidden van het racegeweld: teder moment tussen Elora en Frank (Joanne Woodward en Paul Newman in Winning)

Rechtsonder: Voor het eerst in haar leven een verhouding (Joanne Woodward en James Olson in Rachel, Rachel).

Onder: Smeken om de terugkeer van een weggevoegen parkiet (Estelle Parsons en Joanne Woodward in Rachel, Rachel).

Tweemaal Newman en Woodward

Veel geslaagde acteurs — zowel van het witte doek als van het toneel — wagen zich aan de regie van een film of toneelstuk. En dat is zo gek nog niet als het lijkt, want een acteur met een behoorlijke dosis persoonlijkheid zal vroeg of laat in botsing komen met de man, die de intentie van een film of een toneelstuk bepaalt: de regisseur.

Ik geloof niet dat Paul Newman (44) zo verschrikkelijk eigengereid is, dat slechts wat hij doet de enig juiste opvatting is. Newman kan zich volledig onderwerpen aan het gezag van een regisseur. Duidelijke voorbeelden te over: in *The left handed gun* van Arthur Penn geeft Paul Newman subliem gestalte aan de figuur van Billy the Kid. Ook schitterde hij in *Hud*, in *Hombre* (een western) en als een Mexicaanse bandiet in *The Outrage*.

De capaciteiten die Newman bezit als filmacteur — op een zodanig wijze acteren dat publiek maar ook medespelers meegesleept worden naar een climax — heeft hij ook als regisseur. Weliswaar nog pril, met schoonheidsfoutjes en een te open oog voor romantische scènes weet hij toch in zijn eersteling *RACHEL*, *RACHEL* een sfeer op te roepen die bij het verlaten van de soms rokerige bioscoopzaal nog een tijd lang blijft. En dat moet toch een zekere voldoening geven om als acteur-regisseur een debuut af te leveren dat bol staat van eigen inbreng, een eigen visie, het lanceren van een problematische zaak.

Newman debuteert met *Rachel*, *Rachel* geldt ook een ander debuut: voor het eerst regisseerde hij zijn vrouw Joanne Woodward. Deze actrice, in februari 1927 geboren in Los Angeles heeft in New York dramatisch toneel gestudeerd, speelde o.a. in *Count three and pay* en in *Kiss before dying* (naar het boek van Ira Levin). In 1957 ontving zij de Academy Award.

Drama voorkeur

Dat drama haar voorkeur geniet, laat Joanne Woodward goed blijken in *Rachel*, *Rachel*. Zij kan een karakterrol spelen zonder 'overacted' te doen. Onder de energieke leiding van haar man — die zich een tijd lang heeft ingezet voor senator Eugene McCarthy tijdens diens verkiezingstournee — bouwt zij haar rol uit tot een subtiel geheel. Het werd een reëel portret van een gefrustreerde 35-jarige onderwijzeres in een klein Amerikaans provinciestadje. Met (iets te veel) flashbacks laat Newman zien hoe haar leven tot dusver zonder hoogte- en dieptepunten verloopt. Die terugblikken typeren haar leven: boordevol fantasieën, steeds onder de plak van moe, de voortdurend om haar heen hangende lucht van gebalsemd lijken (haar overleden vader was begrafenisondernemer), de school vol aardige kinderen, die eigenlijk buiten haar gedachtenwereld behoren.

Dan ontmoet ze in de plaatselijke drugstore een schoolvriendje van vroeger die aanhalig doet en haar inpalm. Een kortstondige verhouding is het gevolg. Voor *Rachel* eindelijk dat beetje geluk waar zij al jaren van heeft gedroomd. Een (schijn)zwangerschap is het gevolg van deze verhouding. Totdat de dokter constateert dat deze zwangerschap een gezwel in de baarmoeder is. Na de operatie — een illusie minder — verlaat *Rachel* het stadje. Haar denkbeelden met zich meenend.

Newman maakte van *Rachel*, *Rachel* een poëtische beeldenreeks. De terugblikken zijn soms storend, maar meestal functioneel neergezet. De bijrollen werden vertolkt door Estelle Parsons (uit *Bonnie and Clyde*), als de lesbische collega van school, Kate Harrington als de bazige moeder en James Olson als de eerste minnaar.

Na het zien van *Rachel*, *Rachel* heb ik met nog meer plezier *WINNING* gezien. Ook met Joanne Woodward, doch nu met haar man Paul Newman als tegen-speler. Regisseur van *Winning* is de Amerikaan James Goldstone, een ex-televisie-regisseur die voor *World Premier Theatre* vier lange speelfilms heeft gemaakt: *The iron horse* (nu een serie), *Ironside* (ook in ons land als serie uitgebracht), *Heraclitus* (een sfeervolle en virtueuze speelfilm) en *Shadow over Elverson*.

In 1966 al schreef Goldstone met Howard Rodman de synopsis voor *Winning*. Na die tijd verschenen er twaalf scriptversies van, totdat Paul Newman zich ging interesseren voor het scenario en deelnam met zijn eigen *Newman-Foreman Productions*.

Visuele bluf

Winning behandelt het vinden van een evenwicht tussen mens en (meestal gevaarlijk) beroep. Veel regisseurs hebben zich op dit onderwerp gestort: *Howard Hawks* met *Red Line 7000* (over de autorenspport), *John Frankenheimer* met *Grand Prix* (ook over de autorenspport). De eerste kwam niet helemaal uit het probleem mens-beroep, de tweede (*Frankenheimer*) overtroefde vriend en vijand en ook zich zelf met visuele bluf, maar liet de mens achter de racerij volledig in het duister.

Winning van Goldstone is een geslaagder versie. Deze regisseur (met een formidabele tv-ervaring) toont niet alleen het fenomeen autorace, maar legt meer de nadruk op de persoonlijke problemen van de man die aan de autorenspport deelneemt cq. zijn beroep ervan maakt.

In *Winning* zit een behoorlijk brok documentaire film en wel dat gedeelte waarin Newman als de coureur Frank Capua zich moet waarmaken tijdens de 500 mijls race van Indianapolis. Goldstone was er in 1968 om de noodzake-

lijke opnamen voor zijn film te maken, toen vlak na de start (de bolides rijden dan in gesloten formatie achter de wagen van de baancommissaris aan) het beruchte ongeluk met dodelijke afloop plaatsvond. Dit heeft Goldstone in zijn film verwerkt, daarmee *Winning* een proeve van echtheid meegevend. Goldstone filmde vaak recht toe recht aan, maar op een manier die geen verveling wekt, eerder is men geneigd deze strakke beelden intenser te volgen. Goldstone liet Newman en Robert Wagner (in ons land nu nog alleen bekend als De dief van Washington) zelf achter het racestuur plaatsnemen om een grotere betrokkenheid met de autorenspport te verkrijgen. Hij heeft geen gebruik gemaakt van trucages of achtergrondprojectie, maar bezondigde zich wel aan overbodige flashbacks en een te nadrukkelijk uitgesmeerd einde, maar à là.

Verhouding

Winning behandelt het thema van de coureur die van de rensport zijn (harde) beroep maakt. Frank Capua (Paul Newman) trekt samen met vriend en tegenstander op het circuit Lou Redding (Robert Wagner) half Amerika door. Na het winnen van een race in een of ander provinciestadje ontmoet Frank in een Hertz rent a car-garage Elora (Joanne Woodward). Ze beginnen een verhouding, later trouwen ze en Frank — gedwongen door zijn beroep — verwaarloost zijn vrouw. Vlak voor de 500 mijls race van Indianapolis ontdekt hij dat zijn vrouw in bed ligt met zijn beste vriend.

Deze scène is besissend voor het verdere verloop van de film: Frank wil — om vriend en vrouw te vernederen — de race winnen. Dat hij hierin slaagt staat buiten kijf, dat deze overwinning een Pyrrhus-zege is geworden begrijpt Frank echter des te meer: 'Ik rijd goed, maar mijn leven ligt in puin,' de gewonnen race valt in het niet bij zijn pogen weer een goede verhouding met zijn vrouw op te bouwen. Hij doet echter toch die poging om Elora terug te winnen en daarmee eindigt *Winning*.

Ook in deze film heeft Joanne Woodward een centrale plaats gekregen. Was het verhaal *Rachel*, *Rachel* specifiek voor haar geschreven, in *Winning* plaatst zij zich door haar grote acteerkunst weer vooraan. Zij is het dramatische element, de trofee voor een coureur, voor Paul Newman.

PETER MORÉ

Te grijs

Een commentaar vanuit de Humanistische geestelijke verzorging op de escapades van de Rooms-Katholieke collega's kon natuurlijk niet uitblijven. We kregen het bij monde van de heer Lips, die in het Redactioneel van Ego nr. 12 van 1969 een visie geeft op de positie en taak van de geestelijke verzorging. Het moet me van het hart, dat deze visie minder sprekend is dan we, juist vanuit een humanistische levensbeschouwing, mochten verwachten. Het artikel schildert een beeld van de geestelijk verzorger zoals we die maar al te goed kennen: grijs.

Ik ben, zo schrijft de redacteur, uitsluitend in dienst om de militairen die daar prijs op stellen humanistische geestelijke verzorging te geven. Op zich zelf geen verwerpelijk standpunt, integendeel, het 'op prijs stellen' houdt vrijwilligheid in. Wat dat betreft is te hopen dat de heer Lips' visie snel waarheid wordt. Verderop echter stelt hij, weinig te voelen voor een functie als vooruitgeschoven post van de burgermaatschappij in het leger, met als doel de militaire overheid kritisch te begeleiden. Hier blijkt mijns inziens een houding, die ligt beneden het minimum wat men van een geestelijk verzorger mag verwachten. Neem bijvoorbeeld de dienstplichtigen. Zij zijn wél een vooruitgeschoven post van de burgermaatschappij in het leger, en juist zij hebben alle aanleiding, de militaire overheid kritisch te begeleiden. Wanneer dan de humanistisch geestelijk verzorger volgens de heer Lips de taak heeft, de militair behulpzaam te zijn bij

het ontdekken van zijn eigen geestelijke en zedelijke mogelijkheden, het ontdekken van eigen opvattingen en meningen, het veroveren van een eigen overtuiging, ontkomt hij er niet aan, deze mogelijkheden, opvattingen, meningen en overtuigingen te toetsen, teneinde na te gaan in hoeverre ze waarachtig zijn.

Dit kan gelden voor de mening van de dienstplichtige zoals hij die in de GV-les naar voren brengt, dit kan evengoed gelden voor een mening, tegenover die van de dienstplichtige. Die van het leger, de legerleiding, bij voorbeeld. De geestelijk verzorger zal, wil zijn 'les' nut hebben, toch moeten zeggen welke mening de juiste is. Doet hij dit niet, dan voldoet hij niet aan de taak, die de heer Lips hem stelt. En in de situatie zoals die in ons leger is zal hij snel verdacht worden van een zekere angst, een mening uit te spreken.

Het is natuurlijk goed, het helpen van mensen als doel te nemen. Maar ik geloof, dat daaraan toch consequenties zijn verbonden. Het *duidelijk uitspreken* van een mening kan daar één van zijn. En met name de humanistische geestelijke verzorging zal toch vaak, in het leger, meemaken dat het individu volgens de humanistische levensvisie, geweld wordt aangedaan. Treedt de geestelijk verzorger op zo'n moment alleen verzorgend op, dan heeft hij iets van de huisvrouw die overijverig op de overkokende melk blaast, zonder het gas eronder uit te draaien.

Constaateert de geestelijk verzorger, dat de militaire structuur onvermijdelijk

de menselijke zelfstandigheid geweld aandoet — zoals de heer Lips in zijn artikel vaststelt — dan moet hij niet aarzelen, die structuur kritisch te onderzoeken. Het zonder meer accepteren van de situatie zoals die is mag volgens mij een geestelijk verzorger nooit doen. En juist door zijn kritiek kan hij helpen, de mate van druk op de zelfstandigheid te verkleinen.

Het standpunt dat de geestelijke verzorging kritiek mag leveren wanneer de zelfstandigheid van mensen meer dan noodzakelijk wordt beknot, zoals de heer Lips dat in het slot van zijn artikel stelt, is een *minimum* standpunt. En wel in twee opzichten. Ten eerste bevestigt het de functie-opvatting van de GV als *'symptombestrijder'*. Ten tweede is het zó voorwaardelijk, dat men van een militair, zeker van een dienstplichtige van zo'n twintig jaar, niet mag verwachten dat hij erop vertrouwt. Op een mistbank is het immers moeilijk leunen.

Het minste wat de mens in het leger, humanist, protestant, katholiek of wie ook van zijn geestelijk verzorger mag verwachten is een duidelijke opstelling, zowel ten aanzien van de symptomen, met name dus de positie van het individu in het leger, als ten aanzien van de oorzaken van die positie. Doet hij dit niet, dan loopt hij het gevaar, zó neutraal te worden dat hij pas ingrijpt als er al slachtoffers zijn gevallen. Slachtoffers die misschien gebaat zouden zijn geweest met een duidelijker houding van de geestelijk verzorger, vooraf.

JAN STOOFF

Commentaar

Graag de volgende opmerkingen:

— Ik raad de heer Stooft en andere lezers aan ook mijn artikel 'Minderen, meederen, mensen II', in dit nummer te lezen. Ook daarin wordt geschreven over de houding van de geestelijke verzorging in de strijdkrachten.

— Mijn uitgangspunt blijft dat de geestelijk verzorger niet in de strijdkrachten is gestuurd met het vooropgezette doel kritiek te leveren op apparaat, systeem en leiding.

Wel meen ik dat het ambt van geestelijk verzorger een kritisch ambt is in die zin dat de geestelijk verzorger ten allen tijde zich kritisch zal moeten opstellen t.a.v. de situatie waarin hij moet werken. Kom hij daarbij tot de conclusie dat de situatie belemmerend werkt op de ontplooiing van mensen tot zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, dan zal hij niet moeten aarzelen zijn kritiek openhartig en duidelijk te laten horen.

Dat is het standpunt dat we in de humanistische geestelijke verzorging van

het begin af aan hebben ingenomen en dat dan ook tot een kritische opstelling t.a.v. apparaat en systeem heeft geleid. — Natuurlijk zal altijd een kritiek nodig zijn die zich richt zowel op symptoom als op systeem. Dat Stooft uit mijn artikelje 'Kritiek' uit het decembernummer afleidt dat ik de situatie in de strijdkrachten zonder meer accepteer, is dwaasheid. Ik heb alleen gepleit voor nuchtere kritiek. Aan de strijdkrachten is o.a. de opdracht gegeven om mensen op te leiden tot militair. Dat dat dan ook gebeurt is vanzelfsprekend. Onze kritiek komt als het mens-zijn, de menselijke verantwoordelijkheid en de menselijke zelfstandigheid in de strijdkrachten meer worden belemmerd dan op grond van genoemde opdracht strikt noodzakelijk is.

Natuurlijk is het ook mogelijk om kritiek te hebben op het bestaan van de strijdkrachten als zodanig maar daarmee moet men in de eerste plaats bij de politieke leiders zijn.

— Tenslotte nog een laatste opmerking: ik ben het met Stooft eens dat de geestelijke verzorger niet moet aarzelen met het uitspreken van een eigen standpunt.

Hij moet echter wel voorzichtig zijn met dat standpunt. De hoofdzaak van de humanistisch geestelijk verzorger is mensen aan het denken te zetten, hen te inspireren tot het overdenken en innemen van eigen standpunten en meningen. Hij heeft er daarbij zorg voor te dragen dat hij door het te sterk naar voren brengen van zijn persoonlijke mening dat proces van zelfontwikkeling niet in de weg staat. Een geestelijk verzorger die het er vooral om te doen is eigen opvattingen en meningen uit te dragen en te verkondigen kan een sta-in-de-weg worden voor de zelfstandige ontplooiing van de mensen met wie hij bezig is. Deze restrictie behoeft overigens een openhartige en duidelijke kritiek niet in de weg te staan.

H. LIPS

Stien Kaiser een laatbloeier

Ze was een laatbloeier. Ze spotte met het gezegde, 'alles wat goed is komt snel'. Voor Stien Kaiser, de nu 31-jarige tweevoudige wereldkampioene, ging deze 'vondst' van wijlen Joris van den Berg niet op. Want Delftse Stien, nog altijd als ambtenaresse werkzaam bij de rijkspolitie brak pas op een leeftijd door, waarop vele andere sportmensen hun 'top' reeds achter de rug hebben. Vierentwintig was ze, toen ze voor de eerste keer Nederlands kampioen werd. Drie jaar later, na moeizaam doorzetten en stuitend op een muur van tegenwerking, haalde Stien de buit van jaren ploeteren binnen. In Deventer, nota bene voor de ogen van boordevol kritiek zittende bonzen van de KNSB sloeg ze ongenadig toe, ze werd wereldkampioene.

Hegemonie doorbroken

Voor het eerst in de geschiedenis, sinds tientallen jaren, was de hegemonie van de Russische dames doorbroken. Stien Kaiser wil, na haar verrassende tweede plaats tijdens het Nederlands kampioenschap niet zoveel meer vertellen over die zware aanloop.

'Het is voorbij', zegt ze zacht. 'Alle moeilijkheden zijn bekend. Ik heb werkelijk moeten vechten tegen mezelf om door te gaan. Misschien heb ik als hardrijdster alle tegenslag gekend die je je bedenken kan. Toch ben ik voldaan. Tweemaal achter elkaar wereldkampioene en als aanloop naar die titels tweemaal brons. Vandaar dat ik nu niet zo erg meer onder hoogspanning leef. Het Nederlands kampioenschap betekende voor mij slechts een plaats veroveren voor de EK in Heerenveen en de WK in het Amerikaanse West-Allis. Dat ik toch nog tweede ben geworden achter Attje Keulen-Deelstra heeft me stomverbaasd doen staan. Ik had daar stellig niet op gerekend. Maar ja die val van Ans Schut gooide de prognoses natuurlijk danig in de war. Trouwens eens moest ik mijn titel toch verliezen. Dat is toch geen schande.'

We moeten, willen we een volledig overzicht krijgen van haar 'martelgang' toch wel even in het archief duiken om de sluier op te lichten waarachter haar moeilijkheden zijn weggestopt.

Het was in de aanloop naar de winter van 1964 dat een nieuwe kandidate zich aanmeldde. Jaren achtereen waren we vertrouwd geraakt met de namen van Wil de Beer en Rie Meyer. Beide dames torenden hoog boven de rest uit, maar bezaten gewoon te weinig kracht en kwaliteit om door te stoten naar de internationale damestop.

Nog een test

Maar in 1964 mengde Stien Kaiser, van wie niemand toen nog veel had gehoord zich temidden van dit elitegezelschap. Bij de selectiewedstrijden voor het wereldtoernooi sloeg zij een groot gat tussen haarzelf en de gevestigde groep. Ze

lag aan kop. Maar de KNSB geschrokken van deze totale omwenteling, ging niet overstag. Men wilde een laatste test.

Men dacht dat de 'bejaarde' Stien in de aanloop een uitschieter had beleefd. De rivalen kregen een tweede kans om te tonen, dat zij sterker waren dan deze laatbloeier. Boordevol zenuwen verscheen Stien aan de start en... faalde. Ze viel op de 1500 meter en miste de trein die een dag later naar Scandinavië vertrok.

Naam gemaakt

Nog geen twee maanden later nam zij wraak. Op een verschrikkelijke manier. Tijdens de Nederlandse kampioenschappen was niemand meer in staat om haar te volgen. Ze won vier afstanden en de KNSB haalde bakzeil. Haar naam was gemaakt. In Nederlandse schaatskringen beseften men dat deze doorzetster altijd miskend was geweest. Stien zelf heeft die miskenning altijd alleen moeten verwerken.

Ze zegt: 'Later ja, als je titels behaald hebt, dan kloppen ze je allemaal op de schouder. Dan is ook iedereen je beste vriend. Als ik niet zo bezeten was geweest van die sport, had ik na een jaar pech en ruzie de schaatsen allang in een hoek gesmeten.'

Stien Kaiser ontpopte zich in de afge-

SPORT

lopen jaren tot een ambassadrice van het damesschaatsenrijden. Zij gaf, als eerste, het hardrijden voor dames gestalte. Dat beseften ze terdege.

'Ik weet van mezelf dat ik iets gepresteerd heb. Ik geloof dat als je beperkte capaciteiten hebt — neem mij — maar je bent eezuchtig, je ver kunt komen. Het damesschaatsen heeft in de afgelopen paar jaar een geweldige opleving gehad. Als je dat eens vergelijkt met vroeger. Onvoorstelbaar. Er rijden tegenwoordig zeker tien maal zoveel meisjes.'

'veterane'

Toch voelt ze het als een gemis dat ze nooit voluit heeft kunnen profiteren van het kunstj. Toen Stien Kaiser interesse kreeg voor het hardrijden — nadat ze zich aanvankelijk als korfbalster had ontplooid — waren de winters, waarin ijs voorkwam op een hand te tellen. 'Dat is mijn pech geweest. Kijk naar Carry en Ans die komen nu ook langzaam naar de top. Toen ik op die leeftijd was hadden ze mij al voor 'veterane' betiteld.'

Deze 'veterane' van de dameskernploeg wil voorlopig nog niet afhaken. Maar laat ze een goed moment kiezen om te stoppen. Haar glanzende carrière vraagt om een eervol slot. WIM JESSE

WERK?

Om kwart over acht precies, maar ik raad u niet aan uw horloge er op gelijk te zetten, betreed ik, in gezelschap van nog zo'n tien tot vijftien beslist niet met glansverf bestreken soldaten, ons knusse flatkantoor. Voordat we het gebouw definitief in mogen moeten we eerst onze (groene) pas laten zien — het beste bewijs dat je een totaal andere wereld betreedt.

Stoere marechaussees met witter kan het niet koorden, knikken en je mag naar binnen. Het is net of je een kluis binnenstapt. Alles is zo geheim dat ik eerst niet eens wist of ik wel mocht zeggen dat ik in dienst was. Maar het went snel. Zodra het ijs gebroken is, zijn we toffe jongens, sturen de majoor, wat heel hoog is in een leger, om een boodschap, geven de kolonel tussen zijn sterren een klopje op de schouder en zeggen tegen de generaal dat-ie zijn schoenen voortaan beter moet uitpoetsen. We zijn één grote familie. Maar natuurlijk is er ook die rot oom en die jankerige tante en als je daar nèt mee te maken hebt, voel je de rest van je diensttijd het puntje van de bajonet in je ziel prikken, dan weer zachtjes, dan weer een paar keer fel en gevoelig.

Mijn dagtaak vangt aan met het opknappen van enkele routinekarweitjes. In ons vierpersoonskantoorje ontsteek ik de t.l.-buizen, die zich na een licht tegenstribbelen overgeven, ontdoe de schrijfmachines van hun regenkapje en begeef me naar het kantoor van de overste. Daar bevinden zich op de raampost drie oude, lege bolsflessen die vroeger met spiritualiën waren gevuld maar het nu met Apeldoorns leidingwater moeten doen. Ik vul de flessen opdat de overste later, als hij ook gearriveerd is, op zijn gemak, na het oplossen van zijn kruiswoordpuzzel en net voor het koffiedrinken, zijn troetelkinderen kan bespreken. Hij hanteert daarbij de flessen met een dergelijke zwier dat ik vermoed dat zijn gedachten meer bij het etiket dan bij de inhoud van de fles zijn. De flessen mag ik vullen in het officierstoilet, zodat ik daar de enige ben die wat water komt halen in plaats van andersom. Zo'n officiers-we is trouwens niets bijzonders — het ruikt er alleen een beetje naar kouwe kak.

Na de flessen zijn de radiatorbakjes aan de beurt. Ze moeten ook gevuld

worden. Ze zorgen er voor dat de atmosfeer niet te droog wordt. Wat dat betrof zou aan de gordel van menig beroepsofficier zo'n bakje ook niet misstaan. Radiatorbakjes zijn seizoenarbeiders, in de winter keihard werken als waterbak, 's zomers een armetierig bestaan als diepe, onverzadigbare asbak.

Alleen bij onze majoor hangt geen bakje aan zijn kachel. Om het diplomatiek te zeggen, alhoewel dat helemaal niet hoeft: de majoor praat wat vochtig. Dat is wel leuk voor de planten, maar niet voor ons. Alles op zijn bureau voelt klam aan. Wanneer we denken: he het wordt hier te droog, zeggen we simpel: 'Majoor, hoe was het ook al weer in Indië?' en binnen drie minuten zijn de ramen beslagen.

Indië. Paradijs der herinneringen. Spada, keloeaar lekas, kaki seriboe, telor matasapi. Mooie lichtbruine meisjes. Je stond er mee op en ging er mee naar bed. Het waren de pikantste Indische gerechten. En iedereen had een enorme honger. Niet te stillen. Sarina, het kind uit de dessa. Rond de jaren vijftig liep er in de wijde, zeer wijde omgeving van de majoor geen maagd meer rond. Het nemen van kleine hindernissen was altijd al zijn specialiteit geweest. Hij is nog steeds zo gek op Indië, dat hij het liefst met Oostindische inkt schrijft. Enfin, het scheelt mij een radiatorbakje.

Na al deze onbenullige karweitjes vind ik eindelijk de tijd om de taak, De Taak, waarvoor ik twee maanden opleidingstijd heb genoten, De Taak, waarvoor wij ons allen elke dag weer gesteld zien, De Grote Taak, die wij elke dag, elke morgen, elke middag weer tot volle tevredenheid van een ieder moeten volbrengen, eindelijk vind ik de tijd om De Grote Taak te verrichten: koffie halen. Koffie halen. Bloed en koffie, daar draait het in een leger om. Ik zorg voor koffie.

Koffie voor de overste (weinig melk, veel suiker, alstublieft overste). Koffie voor de majoor (zwart, geen suiker, alstublieft majoor). Koffie voor de adjudant (veel melk, pietsie suiker) alstublieft adjudant) en koffie voor mij, voor ik, voor de soldaat (alles gewoon, alstublieft mijn jongen).

De vuile lege kopjes haal ik aan het eind van de dag, wanneer ze allemaal allang vertrokken zijn, weer op. Als je overdag je neus laat zien, is er altijd wel

een of ander karweitje. 'Haal dat of dat even uit mijn auto' en even later 'breng dat of dat even naar mijn auto terug.' Fantasievolle karweitjes. Lummelende officieren, dat is in het landsbelang, maar soldaten die niets te doen hebben... kijk uit, die spelen de vijand in de kaart. Officieren verdienen duizenden guldens per maand, maar velen verdienen het niet. Duizenden guldens per maand, dat is honderden guldens per slok, honderden guldens per kruiswoordpuzzel (vijftig vertikaal, vijftig horizontaal), tientallen guldens per sigaar. Er loopt in het gebouw een majoor (ja echt, hij liep) die voor zijn sinterklaas een nieuw zitvlak vroeg en kreeg. Zijn teveel gebruikte ellebogen waren al vernieuwd. Vele beroepsmilitairen werken niet, zij dienen. Dienen en verdienen. Het een wat minder doen, aan het andere wat meer denken. Zorg, dat je er bij komt.

Ter wille van hare majesteit de eerlijkheid, nog één opmerking: ook de soldaten binnen dit kantoor doen bijna niets. Mét het koffiehaken is ook het werk gedaan. Maar er is een verschil. Wij, de soldaten, werden gedwongen ons in Apeldoorn te gaan vervelen, de profs solliciteerden. Wij, de soldaten, krijgen soldij. De beroepslui (beroeps-lui?) beuren salaris. De ware betekenis van de slogan 'militairen half geld' ontdekken we pas tijdens de soldijuitkering.

Een geliefde hobby van vele officieren is het oplossen van kruiswoordpuzzels. Sommigen maakten van hun hobby hun werk. Alle, door de krijgsmacht uitgegeven periodieken bevatten zo'n puzzel als trekkertje. Ook de blaadjes, verspreid door de verschillende geestelijke stromingen zijn met een kruispuzzel uitgerust. Men vecht er om. Bij het oplossen valt een ding altijd op: officieren zijn beter in horizontaal dan in verticaal. En nu niet zeggen dat u dat allang wist.

Boven dit verhaal staat 'werk?' Het ging er ook over. Ik herinner u er nog maar even aan. In het kantoorje van de overste hangt een bordje. Een bruin lijstje houdt de volgende woorden bij elkaar:

'Het onmogelijke wordt hier direct gedaan. Wonderen duren iets langer.

Het leger is een groot wonder.

ROB VAN VUURE

Naar aanleiding van - Jongens onder elkaar -

BOEKBESPREKING

Hoewel het aantal publikaties over homoseksualiteit de laatste jaren in getal zowel als naar wezenlijke inhoud toeneemt, blijken een aantal misverstanden voorlopig toch nog niet tot de verleden tijd te kunnen worden gerekend. De homoseksueel oppakken en voor de rest van zijn leven in een inrichting stoppen, gaat hedentendage weliswaar vrijwel een ieder te ver, het betekent (nog) niet dat iemand die -het- is, nu ook reeds onmiddellijk normaal of volwaardig benaderd kan worden. Daarvoor blijft de homoseksueel genomen naar de men-maatstaven, toch nog wel ietwat te 'vreemd'...

Hij loopt - bijvoorbeeld - op een aparte manier, kleedt zich meestal een tikkeltje vrouwelijk, heeft van die typische gebaartjes, houdt zich veelvuldig op in en rond urinoirs, of, en dat vooral niet vergeten (het zou je eigen kind maar betreffen!), hij wil nogal eens een voorkeur tonen voor kleine jongens. Eigenlijk heb je steeds het gevoel dat je een beetje op je hoede moet zijn, zonder nou precies te weten waarom of waarvoor. Wat jammer is, omdat homoseksuelen vaak ook heel aardig, bijna ongevoelend charmant kunnen zijn...

Hoe een dergelijke wijze van denken kan ontstaan, zou een aantal nummers - EGO - kunnen opleveren. Met als vermoedelijk resultaat, zoals altijd bij *stereotiepe* voorstellingen, dat weinig van wat - men - dacht ook maar enige relatie met de feitelijke werkelijkheid zal blijken te vertonen. Niet het minst veroorzaakt doordat men in wezen niet een eigen, kritische, mening verkondigt, maar slechts verouderde, vastgeroeste normen herkauwt. Dit uit angst zichzelf in het geding te brengen. Waarmee niet bevreemd wordt dat men -het- allen is, maar wel dat de inderdaad meer en meer te beluisteren opmerking: 'Homoseksuelen zijn toch ook mensen...', minder begrip en tolerantie inhoudt dan men voor zichzelf zou wensen. Een, op z'n zachtst gezegd, tamelijk pijnlijke en door talloze misverstanden gekenmerkte situatie, waarvan men uitgebreid kennis kan nemen in het onlangs in opdracht van het ministerie van C. R. M. gehouden onderzoek. Meningen over homofilie. Zo ook middels het artikel 'Wie homoseksuelen veracht, veracht zichzelf' van Dr. Mr. C. J. Straver (Nieuwe Linie 13-09-'69), dat aan het genoemde onderzoek gewijd is. Publikaties met mogelijkheden. Niet alleen om eigen (voor) oordelen te onderkennen of te herzien, maar stellig ook om zichzelf de vraag te stellen welke informatiebronnen bepalend waren bij de meningsvorming. Dat dit zal kunnen leiden tot het op de helling zetten van oude 'doorgegeven' normen, werd reeds opgemerkt. Hoe men echter, bij voorbeeld als vervolg daarop, bij een zich wezenlijk openstellen voor de problematiek der homoseksualiteit

alsnog in een benauwende impasse kan geraken, kan men ervaren bij het door -De Haagse Comedie- gespeelde toneelstuk -Jongens onder elkaar- van de Amerikaanse auteur Mart Crowley.

Het gegeven van - Jongens onder elkaar - is een feest waarbij aanwezig: Acht homoseksuelen en één heteroseksueel. Zoals wel meer bij feesten, is ook hier het begin wat moeizaam. Men begroet elkaar weliswaar vriendelijk, informeert geïnteresseerd hoe het gaat, maar vindt dat nog geen reden om elkaar niet wat te pesten en te treiteren. Een soort vrolijkheid die dan ook in de eerste minuten reeds het uur van de waarheid in zich draagt. Ook kan dragen, omdat de onverwachte komst van de heteroseksueel Alan, - die aanvankelijk voor de grote animator van het feest, Michael, en voor de anderen een storende faktor is, - diezelfde Michael juist de mogelijkheid biedt om zijn spelletje totaal (uit) te spelen. Zich realiserend dat er op een feest altijd toch iets bijzonders moet gebeuren, stelt Michael voor dat iedereen zijn enige grote, ware etc. liefde op zal bellen. Hij rekent daarbij op pijnlijke situaties, waarbij haat en afgunst wel naar boven moeten komen. Aldus geschiedt ook inderdaad. Maar, hoe jammer ook voor Michael, in wezen is hij juist de figuur die van en voor allen het meest afgaat. Wanneer hij n.l. ook zijn oude schoolvriend Alan dwingt het geautomatiseerde pluisei blazen mee te spelen, in de hoop dat deze nu eindelijk zal bekennen dat hij eveneens een homoseksueel is, rukt hij geestdriftig de telefoon uit zijn handen, om dan te ontdekken dat Alan slechts zijn eigen vrouw belt... Michael klapt in elkaar. Zijn woorden aan het begin van de avond, wanneer hij het feest vergelijkt met een 'lijkschouwing', hebben zelfs niets cynisch meer.

Het beschrijven van de sfeer waarin dit telefoneren der oprechtheid zich afspeelt, inclusief het vermelden van andere gebeurtenissen in -Jongens onder elkaar-, zou in feite nu moeten volgen. Helaas kan ik daartoe niet komen. En wel omdat het toneelstuk nog meer zou verkrachten dan de Haagse Comedie al gedaan heeft, en het de eventuele toeschouwer ervan zou weerhouden het stuk te gaan zien. Wat een gemiste kans zou zijn, omdat, hoe tegenstrijdig dit ook moge klinken, -Jongens onder elkaar- meer dan de moeite waard is. Weet men n.l. aan de ontstellende interpretatie (waarover verder meer) van genoemd toneelgezelschap te ontkomen, dan kan men zich m.i. zeer wel realiseren dat Mart Crowley niet commercieel bezig is wanneer hij over zijn -Jongens onder elkaar - o.a. zegt:

(...) 'De mensen die denken dat het thema van mijn stuk de homoseksualiteit

is, zitten er glad naast. Het gaat over zelfvernietiging, over het feit dat je zelf je ergste vijand bent. De vraag die elke figuur zich stelt is: waarom heb ik dat gedaan? (...)'

Crowley doelt hier op het meedoen aan het telefoonspelletje, D. Z.

'Mijn stuk is niet bedoeld als een gids voor toeristen. Zelfs niet alle homofielen vinden dat mijn weergave helemaal klopt. De waarheid is, dat ik niet meer mensen in die kamer kon krijgen. Wat ik mijn publiek wil doen inzien is, dat men de symptomen niet moet verwarren met de ziekte. De symptomen kunnen zijn homoseksualiteit, drankmisbruik of verslaafdheid aan verdovende middelen. Maar dat is alleen het begin van het verhaal (...)'

Een tenslotte over de humor van zijn personages...

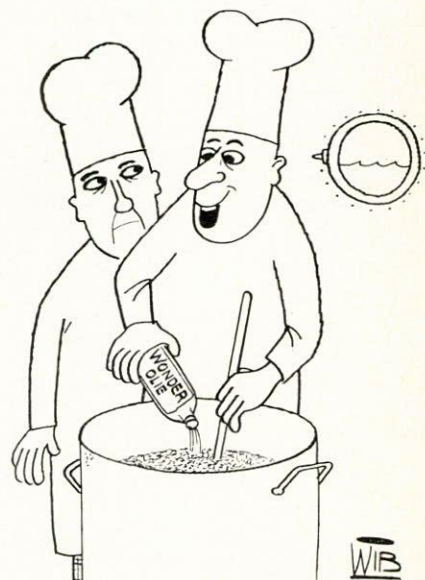
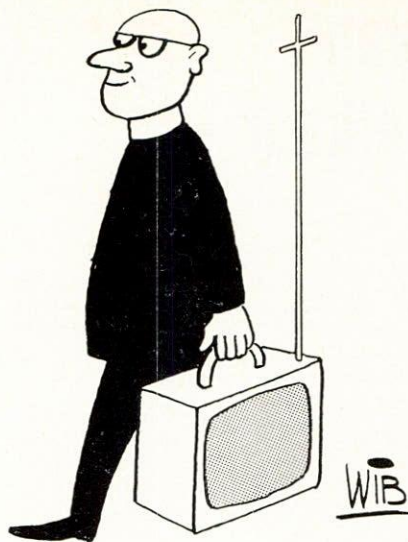
'Moderne humor is Amerikaanse humor en dat is joodse humor. Niet-Joden in New York praten meer jiddisch dan de joden. Maar de gein van homoseksuelen bevat ook nog een element van 'camp'. Het cliché tussen aanhalings-tokens. Om jezelf lachen voor iemand anders het kan doen. De vuistregel is: als je niet geestig kunt zijn, wees dan 'grof.'

Of dit laatste inderdaad zo specifiek geldt voor homoseksuelen, waag ik te betwijfelen. Ik denk -bijvoorbeeld- aan het 'grapje' uit -Jongens onder elkaar-: 'Het voordeel van masturberen is dat je je er niet voor hoeft op te tutten'. Eén van de weinige grapjes (zeer beschaaft vertaald door Dola de Jong) die direct overkwamen.

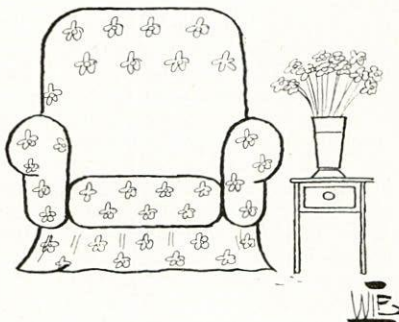
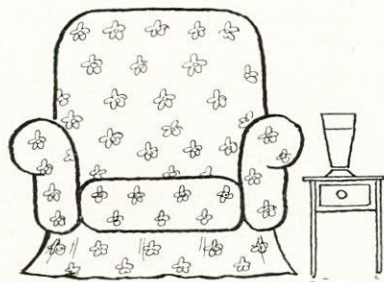
Dieper op dit aspect ingaan, lijkt mij in dit verband weinig zinvol. Crowley immers spreekt wanneer hij het heeft over homoseksuelen inderdaad over homoseksuelen, met een gedragspatroon dat normaler is dan men normaal wel denkt, terwijl ondergetekende met een voorstelling zit waarin een aantal acteurs onder regie van hun meester Wim van Rooij een poging lijken te doen om van Jongens onder elkaar - een soort artistiek verantwoorde Madame Arthur te maken. Wat zwak is uitgedrukt, want zelfs wanneer men als toeschouwer daarvan uitgaat, moet men toch achteraf nog constateren dat de voorstelling al de mist ingaat voordat er zelfs maar van een lichte nevel sprake is. ...

-Jongens onder elkaar- mag dan gebreken vertonen, het stuk is belangwekkend. Het kan de discussie rond de homoseksualiteit bevorderen, waarbij het m.i. niet gaat om een pleidooi vóór of tegen, maar om het integreren van deze problematiek in de algemene seksuele informatie. Geen onmogelijkheid, wel soms een onthutsende ervaring. DICK ZAAL

CARTOONS

De kapitein heeft mij zo juist ontslagen.

Zo, Henk maak je een slipper.

Tekenaar WIB krijgt als eerste de ruimte in EGO. Voortaan zullen we iedere maand onze achterpagina vullen met cartoons. Wie zijn collectie ook eens via EGO wil presenteren kan zijn inzendingen sturen aan; Redactie EGO, Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Driebergen. Het spreekt vanzelf dat de geplaatste cartoons worden betaald. PS. Er wordt wel op kwaliteit gelet.